

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Рябушко Наталії Олексіївни «Клініко лабораторне обґрунтування покращення процесу адаптації до знімних зубних протезів у хворих на ішемічну хворобу серця», представлену до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.01.22 - стоматологія до спеціалізованої вченої ради Д 44.601.01 при Вищому державному навчальному закладі України «Українська медична стоматологічна академія» МОЗ України

Актуальність теми

Дисертаційна робота Рябушко Наталії Олексіївни, яка представлена до офіційного захисту, присвячена вирішенню актуального на тепер завдання - підвищення функціональної ефективності знімного протезування шляхом розпрацювання та включення до складу реабілітаційних заходів патогенетичного обґрунтованого лікувально-профілактичного комплексу.

Доцільність дослідження ґрунтується на значному збільшенні хворих старшого віку, які потребують заміщення відсутніх зубів знімними конструкціями зубних протезів і які страждають на ішемічну хворобу серця.

Несприятливі клінічні умови протезного ложа, якість матеріалу базису протеза, функціональні, мікробіологічні, імунологічні фактори - це ланки єдиного патогенетичного механізму, які можуть упливати на порушення процесу адаптації до знімних конструкцій зубних протезів, особливо у пацієнтів з ІХС.

Саме тому важливим є пошук шляхів зниження інтенсивності процесів атрофії атрофії тканин протезного ложа, вдосконалення методів виготовлення знімних протезів, покращення складових компонентів, які визначають гомеостаз порожнини рота у пацієнтів на серцево-судинну патологію, що і визначає актуальність представленого наукового дослідження дисертанта.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри ортопедичної стоматології з імплантологією «Нові технології, нові і удосконалені зуботехнічні матеріали реабілітації хворих з патологією зубо-щелепної системи», державний реєстраційний № 0111U006304. Авторка є безпосереднім виконавцем фрагмента зазначених досліджень.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність

Дисертаційна робота Рябушко Н.О. є самостійним завершеним науковим дослідженням, виконаним на сучасному методологічному рівні та достатньому клінічному матеріалі. Обґрунтованість наукових положень, висновків і практичних рекомендацій обумовлена значною кількістю вивчених наукових джерел, критичною оцінкою їх змісту та інтерпретацією, правильною методологічною побудовою роботи.

Достатній обсяг клінічних спостережень: проведено комплексне обстеження 81 особи, з них 53 пацієнтів яким було проведено ортопедичне лікування знімними конструкціями зубних протезів (частковими знімними пластинковими протезами) і які мали в анамнезі основну хворобу - ішемічна хвороба серця, стенокардія напруги стабільна, ФК II – ФК III, і 28 осіб які належали до II групи здоров'я за класифікацією ВООЗ, тобто були практично здорові та не мали тяжкої загальносоматичної патології. Обстеження, наукове обґрунтування і інтерпретація отриманих результатів ґрунтувалося на застосуванні сучасних методів дослідження: морфологічних, клінічних, лабораторних та статистичних.

Використані методи дослідження сучасні, інформативні, адекватні поставленим завданням дисертаційної роботи. Вірогідність отриманих у дослідженні результатів переконливо доведена статистичною обробкою.

Наукова новизна і практичне значення отриманих результатів проведених досліджень

Автором уперше виявлені і науково доведені наявність зміни морфологічної структури тканин окремих ділянок слизової оболонки порожнини рота і привушних слинних залоз, які виникають при ішемічній хворобі серця і які впливають на порушення гомеостазу порожнини рота пацієнтів на ІХС.

Виявлено та науково обґрунтовано наявність атеросклеротичних уражень не тільки судин серця, що характерно для хворих на ІХС, а й судин голови і шиї, що знижує обсяг кровопостачання органів порожнини рота, особливо її слизової оболонки і крайнього пародонта.

Уточнено наукові дані щодо змін імунологічних і ферментативних властивостей ротової рідини й обґрунтовано причини погіршення адаптації до знімних конструкцій зубних протезів у хворих з ішемічною хворобою серця.

На підставі клінічних і лабораторних досліджень розроблено патогенетично обґрунтований комплекс лікувально-профілактичних заходів для покращення умов адаптації до знімних конструкцій зубних протезів у хворих на ішемічну хворобу серця і науково доведена його ефективність.

Практичне значення дослідження полягає у підвищенні якості ортопедичного лікування знімними конструкціями зубних протезів пацієнтів з ішемічною хворобою серця і покращення процесів адаптації до них.

Гістоморфологічними дослідженнями привушної слинної залози, твердого піднебіння, міжзубного ясенного сосочка в померлих з ішемічною хворобою серця встановлені стереотипні зміни, викликані насамперед гіпоксичним станом тканин як наслідком хронічної серцево-судинної недостатності, що слід ураховувати при визначенні обсягу лікувально-профілактичних заходів у пацієнтів, які потребують протезування.

Розроблений пристрій для фіксації ясенних електродів при проведенні реопародонтографії дозволяє індивідуально пристосовувати його до слизової оболонки порожнини рота кожного пацієнта. Спосіб проведення реовазографії

регіонарних судин порожнини рота дає можливість об'єктивно оцінити стан мікроциркуляторного русла протезного ложа. Задекларований оригінальний спосіб визначення ступеня адаптації до знімних конструкцій зубних протезів необхідно застосовувати для прискорення термінів адаптації, визначення її якості та прогнозування подальшої тактики лікаря.

Результати дисертаційних досліджень впроваджені у практичну діяльність та у програму навчального процесу профільних кафедр ВНЗ України.

Оцінка змісту роботи та зауваження щодо оформлення

Дисертаційна робота Рябушко Н.О. на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук написана українською мовою і викладені на 159 сторінці комп'ютерного тексту, побудована за традиційною схемою і складається із вступу, огляду літератури, матеріалів і методів досліджень, трьох основних розділів власних досліджень, аналізу та узагальнення результатів, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел, що містить 255 першоджерел (170 кирилицею та 85 – латиницею). Робота ілюстрована 14 таблицями, 32 рисункам.

Вступ викладений на 6 сторінках, у якому автором обґрунтована доцільність та актуальність теми дисертаційної роботи на підставі аналітичного огляду сучасної наукової літератури, визначені мета та завдання дослідження, описана новизна отриманих результатів, їх теоретичне та практичне значення, особистий внесок здобувача, а також інформація про апробацію й публікації по роботі.

Розділ 1 «Огляд літератури» носить аналітичний характер та складається із 5 підрозділів. У розділі представлений аналітичний огляд літератури стосовно ефективності та обґрунтованості відомих методів ортопедичного лікування пацієнтів із дефектами твердих тканин зубів. Проведений детальний аналіз взаємозв'язку між станом тканин порожнини рота й ішемічною хворобою серця. Висвітлені зміни кількісних і якісних властивостей ротової

рідини при заміщенні дефектів зубних рядів у хворих на ішемічну хворобу серця

Розділ завершує висновок в якому зазначено, що зміни, які відбуваються в порожнині рота при ішемічній хворобі серця до кінця не вивчені, не враховується побічний вплив на слизову оболонку порожнини рота препаратів, які застосовуються для лікування хворих на ІХС. Розділ займає 26 сторінок тексту, в цілому, не перебільшує 20% від обсягу усєї роботи, що відповідає вимогам до оглядової частини дисертації. Розділ написано послідовно з детальним аналізом в достатньому обсязі літературних джерел і наукових публікацій останніх років. Зауваження до розділу немає.

Розділ 2 «Матеріали та методи дослідження» викладений на 19 сторінках, має 8 підрозділів, ілюстрований 3 рисунками і 4 таблицями. У розділі наведена загальна характеристика застосованих морфологічних, клінічних, лабораторних та статистичних методів дослідження. Також, приведено загальну характеристику обстежених пацієнтів, їх розподіл за групами залежно від проведення лікувально-профілактичних заходів та контрольна група без супутньої патології.

У підрозділі 2.2 представлено морфологічний метод дослідження ясенового міжзубного сосочка, фрагментів слизівки твердого піднебіння та привушної слинної залози. Підрозділ 2.3 присвячений підтвердженню діагноза ішемічна хвороба серця у обстежених пацієнтів та виявлення атеросклеротичних уражень у гілках зовнішньої сонної артерії. У підрозділі 2.4 та 2.5 наведені методики визначення порушень кровообігу в слизовій оболонці порожнини рота із застосуванням безконтактної термометрії та рівовазографії. Дослідження нестимульованої ротової рідини описані в підрозділі 2.6, у якій представлені методи визначення РН слини, а також α -амілази і α -дефензину. Визначення адаптаційних можливостей хворих до знімних конструкцій зубних протезів за об'єктивними і суб'єктивними показниками, які розроблені авторкою, представлені у підрозділі 2.7.

Загалом розділ справляє позитивне враження. Застосовані методики і

об'єм досліджень достатній і адекватний щодо вирішення поставлених завдань, хоча до зауважень можна було віднести наступне:

- більш детальний опис отримання морфологічного матеріалу. Автор вказує на «біоптати», але в який спосіб вони отримані, особливо з привушної слинної залози не наведено;
- навпаки визначення α -амілази і α -дефензиму розписано покроково, причому у першому випадку кроки пронумеровані, а в іншому ні.

Розділ 3 «Атеросклеротичні ураження судин голови і шиї, зміни морфологічної будови деяких тканин слизової оболонки порожнини рота» представлений на 14 сторінках і складається з двох підрозділів. Перший підрозділ присвячений коронарографії пацієнтів, що підтверджує діагноз ішемічної хвороби серця та ангіографії зовнішньої сонної артерії і її гілок, що дає можливість чітко виявити атеросклеротичні ураження даних судин, які забезпечують, в тому числі, кровопостачання органів порожнини рота.

Другий підрозділ присвячений морфологічним змінам ясенного міжзубного сосочку, слизівки твердого піднебіння та привушної слинної залози, у якому автор порівнює морфологічні зміни у померлих з основним діагнозом ІХС та померлих, які за життя не страждали на ішемічну хворобу серця, а причина їх смерті не була пов'язана із серцевою патологією.

У досліджуваних структурах при хронічній ішемічній хворобі серця спостерігаються стереотипні зміни, викликані насамперед ішемічним станом усіх тканин організму як наслідком хронічної серцево-судинної недостатності.

В їхніх венозних судинах спостерігаються явища повнокров'я, надмірна проникність як наслідок загального венозного повнокров'я. В артеріальних судинах потовщуються стінки і звужуються просвіти внаслідок артеріальної гіпертензії – частого супутника ішемічної хвороби.

У привушній слинній залозі мають місце атрофічні зміни паренхіматозного компонента – зменшення розмірів кінцевих відділів і часточок залози. Водночас збільшується відносна кількість стромального

компонента у вигляді надлишкового розростання волокнистої сполучної і жирової тканин у міжчасточкових прошарках і всередині часточок. Унаслідок надлишкового розростання сполучної тканини стенозуються вивідні протоки, а дистальніше місця звуження вони розширюються.

Виявлені зміни у привушних слинних залозах дають підставу припустити зниження саливації у хворих на ІХС, що без сумніву ускладнює процес адаптації цих пацієнтів до знімних протезів.

Матеріал ілюстрований 12 рисунками. Розділ завершується переліком друкованих праць за участю дисертанта написаний логічно. Зауважень до розділу немає.

Розділ 4 «Зміни кровопостачання і температури слизової оболонки та гомеостазу порожнини рота у хворих на ішемічну хворобу серця» викладений на 17 сторінках, ілюстрований 8 рисунком, 6 таблицями та складається з 4 підрозділів і присвячений клініко-лабораторній оцінці порушень гомеостазу в порожнині рота, що викликає ішемічна хвороба серця.

У підрозділі 4.1 описана клінічна характеристика обстежених пацієнтів та проведений детальний аналіз скарг пацієнтів, що користуються частковими знімними пластинковими протезами та мають супутнє захворювання ішемічну хворобу серця.

У підрозділі 4.2 автор наводить результати термометричного дослідження слизової оболонки порожнини рота пацієнтів з ІХС, та встановлює, що атеросклеротичні зміни в судинах порожнини рота призводять до порушення їх кровопостачання і кровонаповнення.

У підрозділі 4.3 висвітлює дані, що отримані шляхом реовазографічного дослідження судин верхньої щелепи хворих на ішемічну хворобу серця, які досить об'єктивно і переконливо свідчать про суттєве порушення кровопостачання слизової оболонки порожнини рота.

У підрозділі 4.4. представлені результати фізико-біохімічного дослідження нестимульованої ротової рідини. А саме, виявлено різке зниження вмісту α -дефензину, активності α -амілази та зсув рН у кислий бік. Це може

бути зумовлено ураженням секреторних клітин слинних залоз унаслідок порушення кровообігу, що виникає при ішемічній хворобі серця й уражує всі судини.

Отже, автором в результаті проведеного дослідження виявлений комплекс порушень морфологічного, судинного і біохімічного характеру в ротовій порожнині хворих на ІХС, які знижують адаптивні можливості щодо знімного протезування і які потребують лікувально-профілактичного вирішення, що і стало предметом подальших пошуків автора.

Розділ представлений на високому рівні, зауваження до розділу немає.

Розділ 5 «Результати комплексного лікування при дефектах зубних рядів у хворих на ішемічну хворобу серця», складається з 4 підрозділів, написаний на 21 сторінці, ілюстрований 4 таблицями та 9 рисунками, присвячений розробці лікувально-профілактичного комплексу та аналізу змін в порожнині рота після проведеного комплексного лікування.

У розділі представлено дослідження судин слизової оболонки порожнини рота та нестимульованої ротової рідини до та після застосування лікувально-профілактичного комплексу. Встановлено динамічне покращення всіх показників, що розглядалися в 4 розділі.

В останньому підрозділі 5.4 наведені результати оцінки адаптації до знімних конструкцій зубних протезів хворих на ішемічну хворобу серця після лікування. Встановлено покращення суб'єктивних відчуттів пацієнта після комплексного лікування. Також у підрозділі наведені клінічні приклади. Розділ завершується розширеним підсумком, в якому визначені основні отримані результати, та переліком друкованих праць за участю дисертанта, в яких висвітлено результати наукових досліджень представлених у цьому розділі.

Зауважень до розділу немає.

Розділ «Аналіз та узагальнення отриманих результатів» викладений на 23 сторінках достатньо переконливо, послідовно та обґрунтовано. Розділ побудований за традиційною схемою, в якому лаконічно висвітлені результати дослідження, отримані при виконанні дисертації згідно до поставлених завдань,

а також підведені підсумки роботи з усіх питань, які вивчалися. Проведено оцінку і аналіз отриманих морфологічних, біохімічних та клінічних результатів дослідження, які базуються на запропонованих автором методиках.

Основні наукові положення відображені у 5 висновках, які логічно впливають з результатів дослідження та повною мірою відповідають сформульованим завданням та мають теоретичне та практичне значення, проте необтяжені цифровим матеріалом, який дублює цифровий матеріал тексту дисертації.

Практичні рекомендації відбивають отриманням результатів та мають чітку практичну спрямованість, а також дозволяють широко використовувати результати роботи в практичній стоматології.

Зміст та обсяг автореферату відповідає головним положенням дисертації.

Основні результати дисертаційного дослідження відображено у 12 наукових праць, із них 7 статей у наукових фахових журналах, рекомендованих МОН України, в тому числі 1 стаття в закордонному виданні та 1 у журналі, що індексується базою Scopus. Отримані посвідчення на 3 деклараційні патенти України на корисну модель та 1 авторське право на твір.

Незважаючи на виявлені незначні недоліки, принципівих зауважень щодо оформлення, подання матеріалу в дисертації та суті викладених результатів немає.

В порядку дискусії виникло декілька запитань:

1. Чим відрізняється запропонований Вами Спосіб визначення адаптації від загально відомих, наприклад способу БОФСАЗ?
2. З якою метою була проведена коронарографія та ангіографія судин голови та шиї?
3. Як Ви визначали сухість у порожнині рота, та за якими критеріями оцінювали ксеростомію?

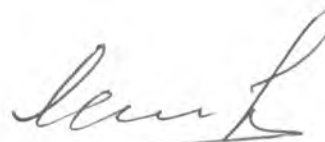
ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Рябушко Наталії Олексіївни на тему «Клініко лабораторне обґрунтування покращення процесу адаптації до знімних зубних протезів у хворих на ішемічну хворобу серця», яка представлена на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.01.22 - стоматологія, є актуальним, завершеним та самостійним дослідженням, яке присвячене вирішенню актуального науково-практичного завдання ортопедичної стоматології - покращення умов процесу адаптації до знімних протезів у хворих на ішемічну хворобу серця шляхом додаткового включення до складу реабілітаційних заходів патогенетично обґрунтованого лікувально-профілактичного комплексу.

Дисертаційна робота за своєю актуальністю, науковою новизною, результатами дослідження, теоретичним та практичним значенням цілком відповідає пункту 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №656 від 19.08.2015 і №1159 від 30.12.2015р.), а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.01.22 – стоматологія.

Офіційний опонент:

професор кафедри ортопедичної
стоматології Львівського національного
медичного університету
імені Данила Галицького МОЗ України,
доктор медичних наук, професор

В.Ф. Макєєв

Підпис проф. Макєєва В.Ф. засвідчую

Вчений секретар
ЛНМУ ім. Данила
Галицького

С.П.Ягело